

Od Bytomia bita droga (data pierwszego wydania 1921)

muzyka: autor nieznany

słowa: Jan Rzymelka

Polska pieśń związana z powstaniem śląskimi. Po raz pierwszy wydana w 1921 roku w Katowicach w „Śpiewniku powstańczym” pod redakcją śląskiego drukarza, wydawcy i polskiego działacza Jana Eichorna. Autorem słów był ksiądz Jan Rzymelka¹.

Nota historyczna

Upadek I Powstania Śląskiego (1919) nie oznaczał końca polskiej walki o Górny Śląsk. Wręcz przeciwnie. Mimo dużych strat osobowych, polskie organizacje polityczne i wojskowe ze zdwojoną energią przystąpiły do odtwarzania własnych sił. Głównym celem było przygotowanie do nadchodzącego Plebiscytu. W tajemnicy wciąż prowadzono też mocno zintensyfikowane przygotowania do kolejnego wystąpienia zbrojnego.

Polska manifestacja narodowa w Lublińcu (1920).

Plebiscyt na Górnym Śląsku (Volksabstimmung in Oberschlesien) został wyznaczony przez Traktat Wersalski². Miał być nadzorowany przez angielsko-francusko-włoską Międzysojuszną Komisję Rządzącą i Plebiscytową na Górnym Śląsku z siedzibą w Opolu. Przewodził jej francuski generał

¹ Jan Rzymelka CM (1877-1960), działacz plebiscytowy. W 1906 roku wszedł w skład Komitetu Tymczasowego Opieki nad Podrzutkami. Objął kierownictwo Zakładu im. ks. Siemaszki na Białym Prądniku. Z polecenia abpa Adama Sapiehy kierował sekcją sierocą Książęco-Biskupiego Komitetu Pomocy dla dotkniętych klęską I wojny światowej. W styczniu 1919 roku został delegatem przy Rządowym Towarzystwie Opieki nad Młodzieżą. Od 1908 roku był członkiem Towarzystwa Wielkopolan w Krakowie. W 1918 roku włączył się czynnie w działalność Towarzystwa Obrony Kresów Zachodnich Polski, a w lipcu tegoż roku został pierwszym jego prezesem. Zaangażował się aktywnie w czasie plebiscytu na Śląsku. Uczestniczył w licznych wiecach agitacyjnych połączonych ze zbiórką pieniędzy na potrzeby powstańców i na akcję plebiscytową. W 1920 roku wydał broszurkę pt. „Kto wyrządził ludowi polskiemu na Górnym Śląsku największą krzywdę?”, a w 1921 roku opublikował zbiorek „Pieśni powstańców górnośląskich” podpisany „Kapłan-Górnoślązak”. Wszedł w skład Centralnego Komitetu Plebiscytowego, powołanego do życia 29 czerwca 1920. 20 marca 1921 przybył na Śląsk, by wziąć udział w plebiscycie. W połowie 1921 roku został wybrany wiceprowincjonałem Zgromadzenia Księży Misjonarzy w Brazylii, stan Parana. Przed wyjazdem ks. Jan Rzymelka otrzymał z rąk Wojciecha Korfanteo najwyższe odznaczenie powstańcze: Krzyż na Śląskiej Wstędze Waleczności. [Strona na Silesia](#)

² Traktat wersalski – główny traktat pokojowy kończący I wojnę światową, podpisany 28 czerwca 1919 roku przez Niemcy, mocarstwa Ententy, państwa sprzymierzone i stowarzyszone. Dokumenty ratyfikacji złożono 10 stycznia 1920 r. w Paryżu i z tą datą wszedł w życie. Traktat ustalił wiele granic międzypaństwowych w Europie oraz wprowadził nowy ład polityczny. [Audycja na Polskie Radio](#), [Artykuł na Dzieje](#), [Strona na Wikipedii](#)

Henri Le Rond³. Zastępcą był Włoch – generał Alberto De Marinis Stendardo di Ricigliano. Przedstawicielem Wielkiej Brytanii był pułkownik Henry Percival. Do Komisji swoich przedstawicieli oddelegowały również: Niemcy, Czechosłowacja, Polska (konsul generalny Daniel Kęszycki⁴) i Watykan. Celem Komisji oraz przydzielonych jej oddziałów wojskowych było zapewnienie porządku, nadzorowanie właściwego przebiegu plebiscytu oraz wypracowanie na podstawie jego wyników podziału spornych terytoriów. Obie strony zaczęły tworzyć swoje organy plebiscytowe już w lutym 1920 roku.

Polski Komisariat Plebiscytowy⁵ pod kierownictwem Wojciech Korfantego powstał w Bytomiu. Jego siedzibą był Hotel „Lomnitz“. Zastępcami Korfantego byli: Konstanty Wolny, Józef Rymer⁶ i Józef Biniszkiwicz⁷. Wydział Administracyjny prowadził Paweł Kempka. Niemieckim Komisariatem Plebiscytowym kierował Kurt Urbanek⁸. Jego siedzibą był Hotel

³ Henri Louis Edouard Le Rond (ur. 9 października 1864 w Rouen, zm. 25 maja 1949 w Paryżu) – generał dywizji Sił Zbrojnych Francji, członek Komisji do Spraw Polskich na konferencji pokojowej w Paryżu, przewodniczący Międzysojusznictwej Komisji Rządzącej i Plebiscytowej na Górnym Śląsku (1920–1922) w czasie plebiscytu i III powstania śląskiego, aż do podziału terytorium plebiscytowego pomiędzy Polskę a Niemcy. [Artykuł na Encyklopedia](#), [Strona na Wikipedii](#)

⁴ Daniel Kęszycki (ur. 1 lipca 1884 w Londynie, zm. 29 października 1936 w Poznaniu) – ziemianin, właściciel majątku w Błociszewie koło Śremu, działacz narodowy, uczestnik powstania wielkopolskiego, konsul generalny RP w Opolu. Zdolności organizacyjne, jakie Daniel Kęszycki wykazał w Poznaniu, sprawiły, że Wojciech Korfanty w 1919 zaproponował mu pracę w Centralnym Biurze Informacyjnym w Katowicach. Następnie od 1 kwietnia 1920 do 31 marca 1922 pełnił funkcję konsula generalnego RP w Opolu, aktywnie działając na rzecz włączenia Górnego Śląska do Polski. Najpierw reprezentował Polskę wobec Komisji Międzysojusznictwej, która przybyła na Śląsk po I powstaniu śląskim, a podczas plebiscytu był przedstawicielem RP przy Komisji Plebiscytowej, ściśle współpracując z Wojciechem Korfantym. W owym gorącym okresie w historii Górnego Śląska był narażony na napady bojówek niemieckich, nosił też przy sobie kastety, których często musiał używać w obronie własnej. Kiedy Komisja Plebiscytowa planowała niekorzystny dla Polski podział Górnego Śląska, przekazał poufną informację o tym Korfantemu, czego skutkiem było ogłoszenie strajku generalnego i wybuch III powstania śląskiego. [Artykuł na Blog Biblioteki Uniwersyteckiej](#), [Strona na Wikipedii](#)

⁵ Polski Komisariat Plebiscytowy (PKPleb.) był organem zajmującym się sprawami plebiscytu na Górnym Śląsku w zakresie akcji propagandowej, wywiadu i przygotowywania przyszłej polskiej administracji. Siedziba PKPleb. mieściła się w Hotelu „Lomnitz” przy ul. Gliwickiej 17 w Bytomiu. Działał od lutego 1920 do kwietnia 1921 (oficjalnie rozwiązany w lipcu 1921). [Strona na Wikipedii](#)

⁶ Józef Rymer (ur. 9 lutego 1882 w Zabełkowie, zm. 5 grudnia 1922 w Katowicach) – polski górnik, działacz społeczny, polityk, jeden z przywódców III powstania śląskiego, poseł na Sejm Ustawodawczy RP, pierwszy wojewoda śląski mianowany w 1922. [Artykuł na Dzieje](#), [Nota na IPN](#), [Strona na Wikipedii](#)

⁷ Józef Biniszkiwicz (ur. 9 marca 1875 w Czempiniu, pow. kościański, zm. 9 lipca 1940 w Auschwitz-Birkenau) – polski polityk, poseł i wicemarszałek Sejmu Śląskiego (1922–1929), poseł na Sejm I kadencji w II RP (1922–1927). [Biografia polityczna – pdf](#), [Strona na Wikipedii](#)

⁸ Kurt Urbanek (ur. 10 października 1884 w Nysie, zm. 14 kwietnia 1973 we Frankfurcie nad Menem) – polityk niemiecki. Członek Niemieckiej Partii Demokratycznej (DDP) oraz burmistrz Rozbarku (dziś dzielnica Bytomia). Finansował czasopismo „Wola Ludu – Der Wille des Volkes”. Niemiecki komisarz plebiscytowy na Górnym Śląsku (niem. Volksabstimmung in Oberschlesien) w latach 1919–1921. W latach 1922–33 pełnił funkcję starosty powiatu bytomsko-tarnogórskiego (Landkreis Beuthen-Tarnowitz, oficjalnie z siedzibą w Tarnowskich Górach) w obrębie prowincji górnośląskiej. [Strona na Wikipedii](#)

ŚPIEWNIK NIEPODLEGŁOŚCI

„Centralny“ w Katowicach. Wojskową ochronę polskich przygotowań zabezpieczała Polska Organizacja Wojskowa Górnego Śląska.

Główną niemiecką organizacją zbrojną była utworzona wiosną 1919 Policja Bezpieczeństwa

Wnętrze hotelu „Deutsches Haus” w Katowicach – siedziby Polskiego Komitetu Plebiscytowego, zdemolowane przez niemiecką bojówkę w dniu 18 sierpnia 1920

(niem. Sicherheitspolizei, SiPo). Głównym zadaniem tej formacji była ochrona granicy z Polską i blokowanie napływu polskich ochotników oraz polskiego zaopatrzenia. Traktat Wersalski nakazał rozformowanie SiPo do kwietnia 1920 roku, ale Niemcy zignorowali tę decyzję. Po przybyciu Komisji Międzysojuszniczej i odejściu z Górnego Śląska Grenzschtzu Policja pozostała jedyną niemiecką formacją zbrojną. Jej

funkcjonariusze rozpętali terror wobec polskich działaczy rozbijając legalne zgromadzenia oraz zastraszając i mordując działaczy. Na obszarze plebiscytowym cały czas nielegalnie działały niemieckie bojówki. Ich działania koordynowało dowództwo w Prudniku. Działała tam też baza rekrutacyjna korpusów ochotniczych (freikorpsów), które szkolono, uzbrajano i przerzucano za kordon. Działania Sicherheitspolizei oraz niemieckich bojówek mocno podgrzały i tak już napiętą atmosferę na Górnym Śląsku. W kwietniu 1920 roku doszło w wielu miastach do masowych wieców protestacyjnych ludności polskiej. Jako jeden z głównych postulatów podnoszono na nich żądanie likwidacji SiPo. Niemiecką odpowiedzią były ataki na Polaków czasie obchodów rocznicy uchwalenia Konstytucji 3 Maja. W nocy z 27 na 28 maja niemieckie bojówki przy bierności SiPo zaatakowały siedzibę Polskiego Komisariatu Plebiscytowego w bytomskim Hotel „Lomnitz“. Jego obsada odparła atak, ale kwatera Komisariatu i cały budynek zostały uszkodzone. Zaatakowano też siedzibę Polskiego Komisariatu w Opolu oraz w kilku miastach powiatowych. W sierpniu 1920 roku Niemcy zażądały od Międzysojuszniczej Komisji ogłoszenia neutralności Śląska wobec wojny polsko-bolszewickiej. Komisja spełniła to żądanie, ale napięcie dalej eskalowało. Wobec wiadomości o zbliżaniu się bolszewickiej ofensywy do Warszawy, Niemcy zintensyfikowali swój terror. 17 sierpnia zaatakowali między innymi siedzibę powiatowego inspektora Międzysojuszniczej Komisji w Katowicach. Chroniący ją żołnierze francuscy otworzyli ogień zabijając 10 i raniąc wielu Niemców. Tego samego dnia w Katowicach zginął polski lekarz i działacz doktor Andrzej Mielęcki. Kiedy próbował nieść pomoc rannym Niemcom zaatakowali go i

ŚPIEWNIK NIEPODLEGŁOŚCI

bestialsko zamordowali niemieccy bojówkarze. Zmasakrowane ciało wrzucono do Rawy. Pogrzeb Andrzeja Mielęckiego odbył się 25 sierpnia i okazał się ostatecznym impulsem do wybuchu II Powstania Śląskiego.

Analiza tekstu

Tekst piosenki składa się z 10 dwuwersowych zwrotek. Całość jest stylizowana na ludową, lekką opowieść o niespełnionej miłości w przededniu wojny. Róże, sadzone na drodze „od Bytomia“, są tutaj metaforą uczucia. Narrator, zapewne młody powstaniec, żali się, że jego ukochana innym dawała owe róże za darmo, a jemu każe płacić bo są (róże) „latoś drogie“. Zrażony tym nie wierzy w jej szczerłość i zapowiada zemstę. Otrzymanym od dziewczyny pierścieniem zamierza nabić karabin, a chusteczkę wykorzystać do czyszczenia broni. Motyw zawiedzionej miłości jest raczej rzadko spotykany w polskiej piosence wojskowej (np. „O mój rozmarynie“). Znacznie częściej występuje w takich tekstach miłość jako żołnierska motywacja do walki. Pod względem zasadniczej treści „Od Bytomia bita droga“ jest więc zdecydowanie nietypowa. Tytułowy Bytom przypomina z kolei o tym, o czym często zapominamy – o jego roli w polskim ruchu narodowym na Górnym Śląsku przed i w czasie powstań. Miasto znajdowało się wtedy na obszarze objętym polskimi roszczeniami terytorialnymi. Plany te nie spełniły się i po podziale Górnego Śląska Bytom pozostał w Niemczech. Zmieniło się to dopiero w 1945 roku.

Opracował: Piotr Pacak

ŚPIEWNIK NIEPODLEGŁOŚCI

Projekt jest współfinansowany ze środków Darowizny otrzymanej od Fundacji Lotto.